

FŐVÁROSI ÍTÉLTÁBLA POLGÁRI KOLLÉGIUMA

A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései

A szerződés érvénytelensége iránti perekben a vonatkozó anyagi jogi intézmények alkalmazásával összefüggő problémák mellett sajátos eljárásjogi kérdések is felmerülnek, részben olyanok, melyek régebbi keletkezésűek és visszatérően jelentkeznek a bírói jogalkalmazásban, másrészt új keletű problémák, melyeket az utóbbi évek jogalkalmazási gyakorlata hozott felszínre. Közülük kiemelten szükséges foglalkozni

- a kérelemhez kötöttség problematikájával,
- a megállapítási kereset előterjeszhetőségével,
- a harmadik személy kereshetőségi jogának kérdésével.

Kérelemhez kötöttség a szerződés érvénytelensége iránti perekben

1. Kérelemhez kötöttség az érvénytelenségi ok körében

A kérelemhez kötöttséget eljárásjogi alapelvként megfogalmazó Pp. 3. § (2) bekezdése szerint a bíróság – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van. Az alapelvi szintű szabály mellett a Pp. 215. §-a konkrétan tartalmazza az érdemi döntés korlátait, előírja, hogy a döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen illetőleg az ellenkérelmen, ez vonatkozik a főkövetelés járulékaire (kamat, költség stb.) is. E rendelkezéseken alapul a kereseti kérelemhez kötöttség szabálya, amely a ma már egységesnek mondható bírói gyakorlat értelmében nem jelent egyben jogcímhez kötöttséget.

A Pp. tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó szabályaival kapcsolatos előző évi kollégiumi vizsgálat és előterjesztés részletesen foglalkozott a kérelemhez kötöttségnek a jogcímhez kötöttségtől való elhatárolásával, kiemelve, hogy a fél által hivatkozott téves jogi minősítés vagy a követelés jogcímének hiányos vagy helytelen megjelölése a bíróságot nem köti, a felhozott és bizonyított tényekre a jogszabályt a bíróságnak kell alkalmaznia. Az EBH 2004/1143. valamint 2006/1422. számú határozatokkal összhangban a Fővárosi Ítéltábla több határozata is ezt az álláspontot tükrözi (5.Pf.20.368/2009/6., 6.Pf.20.427/2005/4., 7.Pf.20.608/2008/5., 9.Pf.20.761/2005/4.).

A szerződés érvénytelensége iránti perekben a kérelemhez kötöttség eljárási törvényben foglalt főszabálya alóli kivételt jelenti a Ptk. 234. § (1) bekezdésében foglalt anyagi jogi szabály, mely amellet, hogy a semmis szerződés érvénytelenségére való hivatkozást időbeli és személyi korlátozás nélkül lehetővé teszi, azt is kimondja, hogy a semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség. Ez tartalmilag a semmisség hivatalbóli figyelembevételét jelenti, tehát azt, hogy a bíróság előtti eljárásban a fél erre való hivatkozása nélkül – a kérelemhez kötöttség általános szabálya ellenére – a bíróság az általa észlelt semmisségi okot elbírálja, döntési körébe vonja. A hosszú időn keresztül követett bírói gyakorlat szerint ez nemcsak a semmisség hivatalbóli észlelésének, hanem a jogkövetkezmények hivatalbóli alkalmazásának kötelezettségét is jelentette. Ennek magyarázatául szolgált a Ptk. 237. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés – mely szerint érvénytelen szerződés esetén az eredeti állapotot kell helyreállítani – akkénti értelmezése, hogy a bíróság kötelezettségévé teszi a szerződéskötést megelőző állapot hivatalbóli rendezését.

A Pp. hivatalbóli eljárást visszaszorító módosításai nyomán változott és átalakult a jogalkalmazói gyakorlat: a semmis szerződéssel összefüggő hivatalbóli eljárás új értelmezést kapott. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának 1/2005. számú kollégiumi véleménye foglalja össze a semmisség hivatalbóli észlelése esetén követendő eljárást.

A vélemény szövegezéséből is következtethető, hogy a semmisség hivatalbóli észlelése nem jelent kötelezettséget arra, hogy a bíróság hivatalból „kutatja” esetleges semmisségi ok fennállását, de még azt sem, hogy a feleket bizonyításra hívja fel az általa feltételezett semmisségi ok tisztázása, fennállásának megállapíthatósága érdekében. Csak a rendelkezésére álló peradatokon, a felek által bíróság elé tárt tényeken alapuló, tehát további bizonyítást nem igénylő helyzetekre vonatkozik a semmisség bíróság általi észlelése, ilyen esetben viszont a fél által előadott kérelem és megjelölt jogcím nem köti a bíróságot.

A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.458/2007/8. számú ítéletével elbírált ügyben a felperesek a szerződés semmisségének megállapítását jó erkölcsbe ütköző volta miatt kérték, megtámadási okként tévedésre és megtévesztésre hivatkoztak. A felperesi jogi képviselő a tárgyaláson úgy nyilatkozott, hogy a szerződés semmisségének megállapítását nem színleltesség miatt kéri, a felperesek azonban ezzel ellentétben (a keresetlevélben, előkészítő irataikban, tárgyalási nyilatkozataikban és fellebbezésükben) kifejezetten arra hivatkoztak, hogy sem nekik, sem az I. rendű alperesnek nem állt szándékában a közös tulajdon megszüntetése. A közös tulajdont megszüntető szerződéssel csupán az ingatlant kívánták zálogbiztosíték céljára alkalmassá tenni, valóságos jogváltozást nem kívántak előidézni, megváltási árat sem kaptak, kiköltözési és birtokba adási kötelezettségük sem állt fenn. Az ítéltábla álláspontja szerint, mivel a felperesek az érvénytelenség megállapítása iránti kérelmük tényalapjaként a színlegességet jelölték meg, csupán annak jogcímét határozták meg ettől eltérően, a kérelem tartalmának megfelelően arra a következtetésre jutott, hogy az adásvételi szerződésnek címzett közös tulajdont megszüntető szerződés színlelt és emiatt semmis.

A semmisségi ok hivatalbóli észleléséhez képest eltérő jogi megítélés alá esik az érvénytelenséget kiváltó másik ok: a fél megtámadásra való hivatkozása. A megtámadás következtében akkor válik érvénytelenné a szerződés, ha a fél

eredményesen hivatkozik valamely megtámadási okra és azt határidőn belül érvényesíti. A fél által előadott megtámadási ok köti a bíróságot, nem vizsgálhat olyan megtámadási okot, amelyre a fél nem hivatkozott. Elméletben itt is előfordulhat azonban, hogy az előadott tények nem a fél által tévesen megjelölt, hanem egy másik megtámadási ok figyelembevételével eredményezik az érvénytelenséget, mely esetben a jogcímhez kötöttség nem érvényesül. Ezt az álláspontot tükrözi a BH 1997/528. számú határozat, mely kimondja, hogy a tévedés címén történt megtámadásban benne van a közös téves feltevés miatti lehetséges megtámadás is. Általánosságban azonban a megtámadási okra alapított érvénytelenség iránti igény elbírálása körében a jogcímhez kötöttség fennáll, ami a megtámadás mint anyagi jogi intézmény természetéből következik.

A szerződés érvénytelensége iránti perek gyakorlatában az a jellemző, hogy a felperes keresetében semmisségi és megtámadási okra egyaránt hivatkozik és nemegyszer előfordul, hogy szinte valamennyi Ptk.-beli semmisségi okot megjelöl. Az ilyen módon előterjesztett keresetek sorrendiséget állítanak fel elsődleges, másodlagos, harmadlagos stb. kérelemként előadva a különböző jogcímeket, eshetőleges keresethalmazat formájában. Abban az esetben, ha valamennyi kérelem a szerződés érvénytelenségét célozza, látszólagos tárgyi keresethalmazattal állunk szemben és a fél által felállított sorrendiség a bíróságot nem köti, mivel semmisségi okot a kérelemtől függetlenül hivatalból is észlelhet, ebből következően a kérelemben megjelölt érvénytelenségi okok sorrendje is közömbös.

Más a helyzet, ha a keresethalmazat az érvénytelenség mellett más kötelmi jogintézménnyel kombinálódik (pl. hibás teljesítésre alapított szerződésszegés, elállás stb.). Ilyen esetben a helyes logikai sorrend azt feltételezi, hogy csak érvényes szerződés esetén jöhet szóba annak vizsgálata, hogy a teljesítés szerződésszerű-e. Ezért az érvényesség kérdésében való állásfoglalás – a megjelölt sorrendtől függetlenül – megelőzi a teljesítéssel összefüggő kereseti kérelem (pl. szerződésszegés jogkövetkezményének alkalmazása) vizsgálatát.

Speciális a megoldás akkor, ha az érvénytelenségi ok mellett hatálytalanságra is hivatkozik a felperes. Mivel a két jogintézmény esetén mások a jogkövetkezmények, jelentősége van a kereseti kérelmek sorrendjének. Bár dogmatikailag itt is megelőzné az érvényesség felőli döntés a hatálytalanság kérdésének vizsgálatát, mégis logikusabbnak tűnik az az álláspont, hogy a fedezetelvonást megvalósító tényállás speciális az érvénytelenséghez képest. Így pl. a fedezetelvonó, de egyben színlelt szerződés esetén a Ptk. 207. § (6) bekezdése, valamint a Ptk. 203. §-a az általános és különös viszonyában áll egymással. Ezért a speciális szabály alkalmazásával lehetőség nyílik arra, hogy a kereseti kérelemhez igazodóan a fedezetelvonás jogkövetkezményét alkalmazza a bíróság annak ellenére, hogy a szerződés egyben színlelt is (EBH 2002/2/742.).

A Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.20.009/2007/6. számú határozatából kitűnően a kereset elsődlegesen az ajándékozási szerződés fedezetelvonó jellegének megállapítására, másodlagosan semmisségének megállapítására irányult, és mindkét esetben kérte az alpereseket annak tűrésére kötelezni a felperes, hogy az ingatlanból végrehajtás útján kielégítést nyerjen. A hatálytalanság iránti keresetet elutasító első fokú részítéletet az

ítélőtábla hatályon kívül helyezte és a végzés indokolásában kifejtette, hogy látszólagos keresethalmazatot alkotó vagylagos (eshetőleges) kereseti kérelmek esetén részítélet nem hozható. Ilyen esetben a másodlagos kereseti kérelem elbírálásának – és e célból a tárgyalás elhalasztásának – szükségessége az elsődleges kereseti kérelemről hozott döntés tartalmától függ, nem pedig a részítélet hozatalának törvényben rögzített feltételei között felsorolt körülménytől (BDT 2007/10/168.).

Összegezhető, hogy az érvénytelenségi ok megjelölésével összefüggésben a kérelemhez kötöttség körében az jelent nehézséget, ha az érvénytelenségi okok tömegével és vitatható sorrendiségével mintegy „bombázzák” a bíróságokat. Ehhez képest a bíróság általi hivatalbóli észlelésnek tág lehetősége nincs. Mivel a vizsgálat alapjául szolgáló perekben eleve az érvénytelenség miatti igényérvényesítés volt a cél, ezért a semmisség hivatalbóli észlelésével és az 1/2005. számú kollégiumi vélemény alkalmazásával elvétve lehetett csak találkozni.

Az ítélőtábla gyakorlatában a másodfokú eljárásban e körben felmerülő sajátos jogalkalmazási problémákat a 3. pont (kérelemhez kötöttség a másodfokú eljárásban) tartalmazza.

2. Kérelemhez kötöttség az érvénytelenség miatti jogkövetkezmény alkalmazásánál

Az 1/2005. kollégiumi vélemény egyértelművé tette a bírói gyakorlatban korábban elindult tendencia helyességét: az érvénytelenség jogkövetkezményeit a bíróság csak a felek kérelmére alkalmazza, hivatalból akkor sem, ha a semmisségi ok fennállását észleli.

A korábbi gyakorlat idején, a jogkövetkezmény hivatalból történő alkalmazása esetén nem volt vitás az, hogy a bíróság mérlegelésére van bízva az érvénytelenség legmegfelelőbb jogkövetkezményének kiválasztása és alkalmazása. A jelenlegi helyzetben azonban, mivel a fél kérelméhez kötött, hogy a jogkövetkezmény alkalmazására egyáltalán sor kerülhet-e, új megvilágításba kerül a kérdés: köti-e a bíróságot a fél által megjelölt és alkalmazni kért jogkövetkezményre vonatkozó kérelem, vagy változatlanul szabadon választ a bíróság a törvényben szabályozott megoldások közül.

Az eddig ismert joggyakorlat csak azt hangsúlyozza, hogy nem választhat a bíróság olyan jogkövetkezményt, amely a felek érdekével ellentétes, ami ellen valamennyi fél tiltakozik. Így foglalt állást a civilisztikai kollégiumvezetők tanácskozása is (BH 2005/5. Fórum rovat Emlékeztető 4/b. pontja). Ezt az esetet kivéve tehát a bíróság eltérhet a fél kérelmétől a rendezés módját illetően.

Az új Ptk. normaszövegében is ez a gyakorlat jelenik meg. Eszerint, ha érvénytelen szerződés alapján teljesítés történt, a felek jogviszonyát a bíróság – bármelyik fél kérelmére – rendezi. A bíróság a jogviszony rendezésének módját a kérelemtől eltérően is megállapíthatja, nem alkalmazhat azonban olyan megoldást, amely ellen valamennyi fél tiltakozik.

A jelenlegi helyzetben a hatályos Ptk. alkalmazása során is – annak ellenére, hogy a törvény szövege nem tartalmazza – ez tűnik a helyes álláspontnak: tehát az érvénytelenség jogkövetkezményének alkalmazásához a fél kérelme elengedhetetlenül szükséges, de tartalma nem köti a bíróságot, mert a törvényben szabályozott másik megoldási módot is választhatja. Ilyen értelmezés mellett a kérelemhez kötöttség sajátos formájával állunk szemben, nevezetesen a jogviszony bíróság általi rendezésének eljárásjogi előfeltétele a fél erre irányuló (kereseti, viszontkereseti) kérelme, de az abban megjelölt igénytől eltérhet, és más jogkövetkezményt alkalmazhat a bíróság. Röviden fogalmazva, csak az köti a bíróságot, hogy legyen kérelem, de annak tartalma nem.

További kérdés ezzel összefüggésben, hogy a fél jogkövetkezmény felőli döntésre vonatkozó kérelmének mennyire kell konkrétan lenni. Elegendő-e a törvény szerinti megfogalmazásban valamelyik jogkövetkezmény (eredeti állapot helyreállítás, hatályossá nyilvánítás, érvényessé nyilvánítás) megjelölése, vagy pedig emellett illetve ezen belül az ellenérdekű féllel szembeni petítumot határozott formában kell előterjeszteni (pl. pénzüsszegben marasztaló, dolog kiadására vagy ingatlan esetén tulajdonjog törlésére és visszajegyzésére irányuló kérelem).

A Fővárosi Ítéltábla a pontos kereseti kérelem előterjesztése érdekében elmulasztott hiánypótlást lényeges eljárási szabálysértésnek minősítette a következők szerint.

A 15.Gf.40.306/2008/9. számú hatályon kívül helyező végzés megállapítja: a felperes elsődleges kereseti kérelme, amelyben különböző érvénytelenségi (Ptk. 207. § (6) bekezdés, 200. § (2) bekezdés, 202. §) és hatálytalanság megállapítására alapot adó tényállások alapján (203. §) az eredeti állapot helyreállítását kérte, pontatlan, érdemi tárgyalásra alkalmatlan, ennek alapján az ügyben érdemi döntés nem hozható. A felperes a fenti jogcímen az eredeti állapot helyreállítását kérte az alperesek között, anélkül azonban, hogy erre nézve pontos, részletes, az egyes alperesekre konkretizált kereseti kérelmet terjesztett volna elő. A másodlagosan előterjesztett, a semmis szerződéssel okozott kár megtérítésére irányuló, a Ptk. 339. § (1) bekezdésén alapuló eshetőleges kereseti kérelme arra az esetre vonatkozik, ha az eredeti állapot nem állítható helyre.

Az érvénytelenség jogkövetkezményei közül az eredeti állapot helyreállítása körében különösen gyakran merül fel a kérelemhez kötöttség értelmezésével összefüggő probléma. Vitatott az, hogy az eredeti állapot helyreállítása iránti kérelem magában foglalja-e valamennyi szerződő félre kiterjedően a visszatérítésre kötelezést, vagy meg kell-e követelni, hogy a peres felek külön-külön kérelmet terjesszenek elő (kereset, viszontkereset formájában) az érvénytelen szerződés teljesítése folytán másik félhez került szolgáltatás visszatérítése iránt.

A szigorúbb álláspont abból indul ki, hogy nem elégséges az akként megfogalmazott kereset, mely az eredeti állapot helyreállítását kéri, hanem megköveteli a marasztalásra irányuló petítum előterjesztését (pénzüsszeg-fizetésre, dolog kiadásra kötelezést, illetve a tulajdonjog törlésének tūrésére kötelezést stb.). Ehhez képest csak a felek által konkrét formában előterjesztett igényt bírálja el. Amennyiben az ellenérdekű fél ilyen módon nem terjeszti elő igényét – például az alperes nem támaszt viszontkeresetet – az ő vonatkozásában az eredeti állapot helyreállítása nem történik meg.

A Szegedi Ítéltábla Gf.I.30.301/2005. számú ítéletének (BDT 2007/42.) indokolása szerint a felperes keresetében marasztalásra irányuló petítiót köteles előterjeszteni, amely nem a követelés jogcíme (eredeti állapot helyreállítása), hanem a kért összeg vagy más igény. A kereset a javára szóló – és nem az őt terhelő – marasztalásra terjedhet ki.

Ez a felfogás eljárásjogi szempontból mereven elkülönítve kezeli az érvénytelen szerződés alapján visszajáró szolgáltatások iránti kérelmeket. A jogintézmény anyagi jogi természetét figyelmen kívül hagyva, egymástól függetlenül a visszajáró szolgáltatásokat, és szükségesnek tartja azok mindkét fél részéről történő kifejezett előterjesztését. Ez a szemlélet tükröződik a Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.108/2008/4. számú, valamint a 6.Pf.20.372/2008/4. számú ítéleteiben is.

Az ellentétes álláspont ezzel szemben – feltehetően anyagi jogi megközelítésből kiindulva – egységes követelésként kezeli az eredeti állapot helyreállítását mint jogkövetkezményt, melyre vonatkozó igényt – az anyagi jogi természete folytán – eljárásjogi szempontból is egységesnek, szétválaszthatatlannak tekint. Ezért az ellenérdekű fél kifejezett kérelme (vizontkeresete) hiányában is rendezhetőnek tartja a szerződéskötés előtti állapotot. Így valamennyi visszajáró szolgáltatást érintően lehetőséget lát a felek kötelezésére (marasztalás, tűrésre kötelezés stb.), akkor is, ha azt csak az egyik fél kéri.

A harmadik, köztes álláspont szerint a szerződés érvényességét állító és ezzel védekező alperestől a vizontkereset támasztása nyilvánvalóan nem követelhető meg, de legalább ellenkérelem szükséges a felperestől visszajáró szolgáltatás megítéléséhez (ez az ellenkérelem természetesen csak „másodlagos” vagy „feltételes” lehet).

Végül olyan javaslattal illetve megoldással is lehet találkozni, amikor az elsőfokú bíróság közbenső ítélet hozatalával küszöböli ki az alperesi vizontkereset hiányát. Ezáltal a szerződés érvénytelenségét megállapító jogerős közbenső ítéletet követő eljárásban az alperes mintegy rákényszerül az eredeti állapot helyreállítása körében igénye előterjesztésére.

A Fővárosi Ítéltábla illetékességi területéhez tartozó megyék közül a Nógrád, a Fejér és a Pest Megyei Bíróság polgári kollégiumi ülésén a többségi vélemény a másodikként ismertetett álláspontot támogatta és a vizsgált ügyekből kitűnően a Fővárosi Ítéltábla tanácsainak többsége is ezt a gyakorlatot követi: az egyik fél kérelme alapján is rendezhetőnek tartja a szerződéskötés előtti állapotot.

A Legfelsőbb Bíróság gyakorlatából nem meríthettünk iránymutatást ennek a kérdésnek az eldöntéséhez, aminek nyilvánvaló oka az, hogy korábban hivatalból történt az érvénytelenség jogkövetkezményének az alkalmazása, ebből eredően a felek kérelmétől függetlenül döntöttek a bíróságok a szerződéskötést megelőző állapot helyreállításáról is, fel sem merült a restitúció felőli döntés és a kérelemhez kötöttség viszonya. A közelmúltban hozott egyik legfelsőbb bírósági határozat azonban elvi iránymutatásként is felfogható.

Az adott ügyben a Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.372/2008/4. számú ítéletében azért mellőzte a kölcsönszerződést leplező színlelt adásvételi szerződés semmissége folytán az eredeti állapot helyreállítása körében az első fokú ítéletnek a felperest az alperes javára marasztaló (pénzösszeg fizetésére kötelező) rendelkezését, mert az alperes viszontkeresetének hiányában nem látott erre eljárásjogi lehetőséget. Az indokolás szerint a felperesnek a szerződés érvénytelenségére alapított, eredeti állapot helyreállítására irányuló keresete ugyanis – a Szegedi Ítéltábla hivatkozott döntésének érveit idézve – értelemszerűen csak az ő javára szóló marasztalásra irányulhat, és nem terjedhet ki az őt terhelő marasztalásra. A jogerős ítélet így a felperes tulajdonjogának ingatlan-nyilvántartási helyreállítását elrendelte, de a kölcsönösszeg visszafizetéséről – a Pp. 215. §-ában foglalt korlátra hivatkozással – nem döntött.

A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárásban hozott Pfv.VI.21.945/2008/9. számú ítélete kifejti, hogy a Ptk. 237. § (1) bekezdése szerint érvénytelen szerződés esetében a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet kell visszaállítani. Az egyik szerződő fél részéről az eredeti állapot helyreállítása iránti igény következtében a bíróságnak lehetősége van arra, hogy viszontkereset nélkül is döntsön a másik fél javára az eredeti állapot helyreállítása jogcímén járó szolgáltatás visszatérítéséről. Érvénytelen szerződés esetén a szerződés érvényességét állító féltől nem várható el, hogy a szerződés érvénytelenségének megállapítása esetére az őt megillető szolgáltatás visszatérítése érdekében viszontkeresetet terjesszen elő, ezzel perbeli védekezését rontaná le, másrészt a másik szerződő féllel szemben követelést előterjeszteni csak akkor áll módjában, ha a bíróság a szerződés érvénytelenségét megállapítja. Ezen időig viszontkeresete idő előtti lenne és a Pp. egyébként sem ismer feltételtől függően előterjeszthető keresetet vagy viszontkeresetet.

A határozat indokolása adós maradt annak kifejtésével, hogy az adott ügyben az eredeti állapot helyreállítása két szerződés viszonylatában valósult meg: az adásvétel semmissége kapcsán az ingatlan tulajdonjogának visszajegyzését, és – mivel vételár-átadás nem történt – az uzsorásnak minősített kölcsönszerződés semmissége folytán a kölcsön címén felvett összeg visszafizetését rendelte el a bíróság. Tehát a felekhez került szolgáltatások visszatérítésének alapja az volt, hogy mindkét szerződés semmis. Ennek hangsúlyozása azért lényeges, mert hasonló tényállású ügyben korábban a Legfelsőbb Bíróság a fentiekől eltérő álláspontot foglalt el a kölcsönszerződést leplező adásvétel színlelté miatti eredeti állapot helyreállítása kapcsán.

A Pf.VI.25.925/1999/5. számú másodfokú ítélet indokolása szerint: az adásvételi szerződés színlelt és mivel vételár-fizetés nem történt, az eredeti állapot helyreállítása körébe csak a felperes tulajdonjogának visszajegyzése tartozik. Tévedett az elsőfokú bíróság amikor az ingatlan-nyilvántartási állapot helyreállítását a kölcsönösszeg visszafizetéséhez, mint feltételhez kötötte. Ha a leplezett szerződés érvényes, az ezen alapuló igényeket nem lehet hivatalból az eredeti állapot helyreállítása körébe vonva elrendezni. A döntést hatályában fenntartó Pfv.X.20.939/2001/16. számú ítélet kifejti: kölcsön és járulékai megfizetésére csak erre irányuló kereseti (viszontkereseti) kérelem alapján tarthatott volna igényt, ez nem vonható a semmis adásvételi szerződés érvénytelensége folytán az eredeti állapot helyreállítása körébe. Ennek hiányában jogszabálysértés nélkül mellőzte a másodfokú bíróság az első fokú ítéletből azt a rendelkezést, amellyel a felperes tulajdonjogának ingatlan-nyilvántartási helyreállítását a kölcsön visszafizetéséhez mint feltételhez kötötte az első fokú döntés.

Hasonló tényállású ügyben a Pfv.VI.22.338/2006/8. számú ítélet is megállapította: eredeti állapot helyreállítása címén a felperes nem volt marasztalható az alperestől kölcsönvett összeg visszafizetésében, erre az alperes viszontkeresetet terjeszthetett volna elő. Ennek

hiányában a kölcsönszerződés nem volt tárgya az ügynek, így azzal kapcsolatos igényét külön érvényesítheti az alperes.

Az ismertetett határozatok érintik az előző témához szorosan kapcsolódó további kérdést: az eredeti állapot helyreállítása során az egyidejű teljesítést illetve a feltételhez kötött marasztalást. Ezzel a problémával már az évtizedekkel korábbi bírói gyakorlat is foglalkozott (BH 1995/702., Pfv.VII.24.781/1999/11.), hangsúlyozva, hogy a szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményeként az eredeti állapot helyreállítása anyagi jogilag egységes követelés, ezért a szolgáltatások egyidejű visszatérítésével rendelhető el.

Újabb keletű a Legfelsőbb Bíróság Pfv.VI.21.001/2007/5. számú döntése, melynek érvelése szerint a felperes ingatlana tulajdonjogát akkor kaphatja vissza, amikor az I. rendű alperesnek a vételárat visszafizeti, az I. rendű alperes tulajdonjoga pedig akkor törölhető az ingatlan-nyilvántartásból, amikor a vételárat megkapja. Ebből következően a Ptk. 280. § (1) bekezdés a) pontja alkalmazásával a felek egyidejű teljesítésre kötelesek, melyből az következik, hogy a felperes tulajdonjoga az ingatlan-nyilvántartásba akkor jegyezhető vissza, ha az I. rendű alperes részére az általa felvett vételárat visszafizeti.

A már hivatkozott, közelmúltban hozott Pfv.VI.21.945/2008/9. számú ítélet pedig kimondja, hogy a tulajdonjog az ingatlan-nyilvántartásba akkor jegyezhető be, ha az alperes a felperes teljesítését követően a bejegyzési engedélyt kiadja.

Mindezekből leszűrhető, hogy az eredeti állapot helyreállítása olyan jogkövetkezmény, melynek alkalmazása során a visszajáró szolgáltatások felőli rendelkezés kölcsönösséget és a teljesítés oldaláról egyidejűséget feltételez. Ez pedig kizárja, hogy eljárásjogi okból megkövetelhető legyen a felektől külön-külön a visszajáró szolgáltatás iránti igény előterjesztése.

Az eredeti állapot helyreállítása iránti kérelem sajátos megközelítése történt a Fővárosi Ítéltábla 13.Gf.40.019/2007. szám alatt folyamatban volt ügyében. A felperes utólag a jogerős ítélet kiegészítése iránt terjesztett elő kérelmet, amelyben a szerződéskötés előtti állapot helyreállítását kérte. Az ítéltáblának a kiegészítés törvényi feltételeinek hiánya miatt hozott elutasító végzését a Legfelsőbb Bíróság hatályában fenntartotta. Hivatkozott az 1/2005. kollégiumi véleményre és a kialakult gyakorlatra, mely szerint, ha a felek egyike sem kéri a Ptk. 237. §-ában foglalt jogkövetkezmények alkalmazását, arról a bíróság a Pp. 215. §-a értelmében nem dönthet. Ezért nincs helye az ítélet kiegészítésével az eredeti állapot helyreállításának, ha a felperes a szerződés érvénytelenségének megállapítására irányuló keresetében nem kérte az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazását (BH 2009/55.).

Az új Ptk. megoldása is a visszatérítendő szolgáltatások kölcsönösségén és egymástól feltételezett elvén alapuló szabályt tartalmaz. Eszerint bármelyik fél kérheti a teljesített szolgáltatás természetbeni visszatérítését, feltéve, hogy maga is visszatéríti a számára teljesített szolgáltatást.

Összegezve megállapítható, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményének hivatalbóli rendezését megkövetelő, hosszú időn keresztül érvényesülő bírói gyakorlat megváltozásával a helyébe lépett új szemléletű jogalkalmazás még nem tisztult le, több kérdés megválaszolásra vár.

3. Kérelemhez kötöttség a másodfokú eljárásban

A másodfokú eljárásban a kérelemhez kötöttség alapelvi szintű (Pp. 3. § (2) bekezdés) és az érdemi döntés korlátaira vonatkozó szabálya (Pp. 215. §) mellett további speciális, csak a fellebbezési eljárásban érvényesülő rendelkezés a Pp. 253. § (3) bekezdése. Az itt megfogalmazott korlátozás szerint a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét csak a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátai között (247. §) változtathatja meg, e korlátok között azonban a perben érvényesített jog, illetőleg az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgáló olyan kérdésekben is határozhat, amelyekben az elsőfokú bíróság nem tárgyalt, illetőleg nem határozott.

A szerződés érvénytelensége iránti perekben gyakran előforduló helyzet, hogy az első fokú ítélethez képest a másodfokú bíróság eltérő álláspontra helyezkedik az érvénytelenségi ok megítélésében, akár úgy, hogy a keresetet elutasító ítélet megváltoztatásával ellentétes döntést hoz, akár pedig úgy, hogy az első fokú ítéletet helyben hagyja, de másik érvénytelenségi okot lát megvalósulni.

A semmisség hivatalbóli észlelése a jogorvoslati eljárásban is érvényesül, ezt az álláspontot mind az 1/2005. számú kollégiumi vélemény, mind a Legfelsőbb Bíróság iránymutató határozatai megerősítik. A Pfv.II.24.139/1998/4. számú ítélet szerint nem minősül a fellebbezési kérelmen való túlterjeszkedésnek, ha a másodfokú bíróság a fellebbezési kérelemben megjelölttől eltérő jogcímen ad helyt a keresetnek. A Gfv.IX.30.228/2008/6. számú ítélet indokolása hangsúlyozza, nem volt jelentősége annak, hogy a felperes keresetváltoztatása a Pp. 247. § (1) bekezdése alapján megengedett-e, jogosult volt ugyanis a másodfokú bíróság a rendelkezésre álló iratok alapján hivatalból is észlelni a perbeli szerződésnek a keresetben megjelöltektől eltérő okból fennálló semmisségét akkor is, ha arra a felek közül senki nem hivatkozott. A Pfv.VI.22.338/2006/6. számú ítélet szerint tévesen hivatkozott a felülvizsgálati kérelem arra, hogy a bíróság túlterjeszkedett a kereseti kérelmen és ezzel megsértette a Pp. 215. §-ának a rendelkezését. A bíróság a szerződés semmisségét más jogcímen is megállapíthatja, mint amire a fél hivatkozott, a Pp. 3. § (2) bekezdésének rendelkezése nem zárja ki, hogy a bíróság a tényállás megállapítása körében olyan körülményeket és a fél kérelmére elrendelt bizonyítás alapján olyan tényeket is figyelembe vegyen, amelyekre a felek nem hivatkoztak.

Az ismertetett elv – miszerint a semmisség hivatalbóli észlelésének a másodfokú eljárásban a kereseti kérelemhez kötöttség mellett a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és ellenkérelem szabja meg a korlátját, a gyakorlati alkalmazásban látszólag problémamentesnek tűnik. Ennek ellenére bizonyos jogértelmezési eltérések mutatkoznak a fellebbezési kérelmen való túlterjeszkedés kérdésében, ezen belül is annak megítélésében, hogy a fellebbezési kérelem indoka köti-e a másodfokú bíróságot.

A Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.489/2007/2. számú részítéletében megállapította, hogy a vételi jogot alapító szerződés jogszabályba ütközés miatt semmis. A felülvizsgálati eljárásban hozott Gfv.IX.30.387/2008/9. számú részítélet kifejti: „A felperes meghatározott jogcímekre alapítottan kérte a perbeli szerződések érvénytelenségének megállapítását, a kereset

megalapozottságát az elsőfokú bíróság valamennyi hivatkozott jogcím alapul vételével vizsgálta, és mivel azt egyetlen jogcímen sem találta alaposnak, elutasította a szerződések érvénytelenségének megállapítására irányuló keresetet. Ezt a döntést a felperes fellebbezésében kizárólag azért kifogásolta, mert álláspontja szerint tévesen állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy a szerződéseket az I. rendű alperes nevében aláíró személy képviseleti joga fennállt. A fellebbezés még csak nem is utalt arra, hogy a perbeli szerződések jogszabályba ütköznek, és nem sérelmezte az elsőfokú bíróság ezzel kapcsolatos álláspontját. Erre tekintettel azt kellett megállapítani, hogy a másodfokú bíróság a fellebbezési kérelmen túlterjeszkedve vizsgálta felül az első fokú ítéletet”.

Az 5.Pf.20.468/2005/4. számú ítélettel elbírált ügyben a harmadik személy által indított semmisség megállapítása iránti perben hozott keresetet elutasító első fokú ítélet ellen a felperes a fellebbezésében keresetőségi joga megállapítását és keresete szerinti ítélet hozatalát kérte. Az ítélőtábla – mivel a felperes keresetőségi jogát megállapította – egyben a keresetet érdemben elbírálva azt is megállapította, hogy az alperesek közötti adásvételi szerződés jogszabályba ütközés miatt semmis. A felülvizsgálati határozat szerint a másodfokú bíróság túlterjeszkedett a fellebbezési kérelmen, amikor a kereset érdemi tárgyalásába bocsátkozott, mivel a felperes fellebbezése és az alperesek ellenkérelme annak a jogkérdésnek mikénti elbírálására irányult, hogy a felperes rendelkezik-e aktív perbeli legitimációval (Pfv.VIII.20.085/2007/4.)

A Pfv.X.21.476/2007/7. számú ítélet megállapítása szerint a Fővárosi Ítélőtábla 5.Pf.21.277/2006/8. számú jogerős ítélete jogszabálysértő, mert a másodfokú bíróság nem észlelte, hogy döntésének a fellebbezési kérelem illetve ellenkérelem korlátai között kellett volna maradni, mivel sem a fellebbezésben, sem az ellenkérelemben nem található olyan érvelés, amivel a másodfokú bíróság foglalkozott.

Az ismertetett határozatok a fellebbezés érveihöz, indokaihoz és nem a fellebbezési kérelemben előterjesztett petíუმhoz viszonyítva foglalnak állást abban, hogy a másodfokú bíróság túlterjeszkedett a kérelmen. Ez a felfogás ellentétes a korábbi bírói gyakorlatban követett és a jogi szakirodalom által is alátámasztott nézettel, mely szerint a Pp. 253. § (3) bekezdésében foglalt korlátozás nem jelenti a kérelem indokaihoz való kötöttséget. Amennyiben a fellebbező a keresetnek való helyt adást kéri, és meghatározott jogcímen a szerződés érvénytelenségének a megállapítását, ez nem köti a bíróságot, és nem jelenti, hogy másik semmisségi ok fennállását nem állapíthatná meg. A fellebbezési kérelem, ellenkérelem kereteit ugyanis nem a jogi érvelés, az abban foglalt indokok, hanem maga a másodfokú bíróság döntésére irányuló kérelem szabja meg. Ellenkező álláspont elfogadása esetén a másodfokú eljárásban nem kerülhetne sor a semmisségi ok hivatalbóli észlelésére és a fellebbezési kérelemben foglalt jogcímhez kötöttség érvényesülésére.

A másodfokú eljárás keretei illetve a fellebbezési korláton való túlterjeszkedés eltérő értelmezése fakadhat abból, hogy milyen tartalmat tulajdonítunk a Pp. 253. § (3) bekezdése korlátokra vonatkozó szabályának: annak, hogy a fellebbezési kérelem, ellenkérelem korlátai között az érvényesített jog, valamint az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgáló olyan kérdésekben is határozhat a másodfokú bíróság, amelyekben az elsőfokú bíróság nem tárgyalt és nem határozott. E szabály értelmezésétől függ az, hogy pl. hozhat-e döntést a másodfokú bíróság, ha az elsőfokú bíróságétól eltérő jogi álláspontja folytán a másodfokú eljárásban merült fel először az érdemi döntés szükségessége (nyilvánvalóan feltételezve, hogy a döntéshez szükséges

tények, bizonyítékok rendelkezésre állnak). Nem egységes a megítélése annak sem, hogy az első fokú ítélet ténybeli alapjától való eltéréssel, illetve a fél által nem hivatkozott, de a perben rendelkezésre álló tényalapon való elbírálással sérti-e a másodfokú bíróság a rendelkezési elvet és a fellebbezési korlátot (Pfv.V.21.870/2008/9. és Pfv.V.20.235/2009/3.).

Mindezek a kérdések túlmutatnak az érvénytelenségi perek eljárási problémáival foglalkozó vizsgálat keretein, lehetőségein és egy önálló, a fellebbezési eljárás korlátaival foglalkozó vizsgálatra tartozó problémák.

A tárgynál maradva azonban magából az 1/2005. kollégiumi vélemény szövegéből idézve összegezhető: a semmisségi ok hivatalbóli észlelése a jogorvoslati eljárásra is vonatkozó követelmény, amelyhez a bíróság – így a másodfokú bíróság is – olyan tényeket is figyelembe vesz, amelyekre a fél nem hivatkozott. Ha mindezt a fellebbezési kérelemnek helyt adva teszi, nem valósulhat meg a fellebbezési korláton való túlterjeszkedés.

Megállapítási kereset a szerződés érvénytelensége iránti perekben

A kérdés vizsgálatánál az irányadó eljárási szabály a Pp. 123. § második mondatában foglalt rendelkezés, mely az önálló megállapítási kereset előterjesztését kettős feltételhez köti. A hosszabb ideje kialakult és általánosan elfogadott bírói gyakorlat szerint ezek az eljárásjogi feltételek a szerződés érvénytelensége iránti perekben előterjesztett kereseti kérelemre is vonatkoznak. Önálló érvénytelenség megállapítására irányuló kereset tehát akkor terjeszthető elő, ha a Pp. 123. § szerinti feltételek fennállnak, vagyis a felperes jogmegóvási szükséglete igazolt és a marasztalási kereset előterjesztése kizárt. Ezt az álláspontot fogadta el a civilisztikai kollégiumvezetők tanácskozása is (BH 2005/5. Fórum rovat Emlékeztető 4/a. pontja), és ez tükröződik a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatában is.

A 6.Pf.20.520/2003/4. számú ítélet szerint (BH 2005/146.) a szerződés érvénytelenné nyilvánítása nem öncél, és az ilyen tartalmú megállapításhoz az a körülmény sem szolgálhat kellő alapul, hogy a felperes a szerződés teljesítésére irányuló igény érvényesítésétől tart.

A 6.Pf.21.840/2003/3. számú ítélet kifejti, hogy a felperesnek az alperessel szembeni jogvédelmi szükséglete nem áll fenn, mert az alperes által előterjesztett teljesítés iránti keresettel szembeni védekezésként hivatkozhat az adásvételi szerződés létre nem jöttére vagy érvénytelenségére.

A 6.Pf.20.376/2005/3. számú ítélet rámutat, az esetleges perrel való fenyegetettség nem teszi szükségessé a jog fenn nem állásának, illetve a szerződés semmisségének megállapítására irányuló kereset előterjesztését, mivel a semmisségre esetleges másik eljárásban védekezésként akadály nélkül lehet hivatkozni.

Az 5.Pf.20.368/2009/6. számú ítélet úgyszintén a keresettel szemben felhozható védekezés miatt nem találta előterjeszhetőnek önálló megállapítási keresetként az igényt, az indokolása kiemeli továbbá, hogy a Pp. 123. §-ban meghatározott feltételeknek nemcsak a kereset megindításakor kell fennállni, hanem az eljárást befejező döntéskor is.

A határozatokból kitűnően az eljárásjogi feltételek közül a felperes jogmegóvási szükségletének hiánya a leggyakoribb elutasítási ok. Következésképpen hivatkoznak a döntések arra, hogy valamely keresettel szemben felhozható védekezés önálló megállapítási keresetként nem érvényesíthető. Ezáltal a szerződést kötő felek egymás közötti viszonylatában gyakorlatilag kizárt az önálló, csak az érvénytelenség megállapítása iránti kereset megengedhetősége, mivel ez az igény keresettel szembeni védekezésként általában felhozható.

A fentiekkel ellentétes álláspontot fejt ki a Legfelsőbb Bíróság Gfv.XI.30.448/2008/5. számú ítélete, mely szerint a szerződő felek egymás közötti viszonylatában a szerződés érvénytelenségének megállapítására irányuló kereset nem a Pp. 123. §-ában írt megállapítási kereset, hanem a szerződő fél e minőségéből eredő nyilvánvaló és természetes joga, ezért nem szükséges az eljárási törvényben írt megállapítási kereset feltételeinek vizsgálata akkor sem, ha a felperes nem kéri a jogkövetkezmények levonását. Ilyen vizsgálódásra csak a szerződő feleken kívüli harmadik személy vonatkozásában van szükség.

Ez az álláspont a hatályos Pp. és Ptk. szabályaiból nehezen vezethető le, ugyanakkor elgondolkodtató módon előrevetíti és egyben megkísérli a bírói gyakorlatban is előrehozni az alkalmazását annak a lehetőségnek, amit az új Ptk. megoldásként tartalmaz. Az új Ptk. szerint – mintegy kivételként az eljárási szabály alól – a fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását kérheti a bíróságtól akkor is, ha ezzel egyidejűleg nem kéri a felek közötti jogviszony rendezését (anyagi jogi szabályon alapuló önálló megállapítási per lett).

A másik eljárásjogi feltétel teljesülése – miszerint a felperes teljesítést nem követelhet – minden olyan esetben kizárt, amikor az érvénytelen szerződés alapján teljesítés történt, ilyen esetben ugyanis marasztalás kérhető. Szükségtelen ezért az érvénytelenség iránti perekben külön kereseti kérelemként a szerződés érvénytelenségének a megállapítását kérni, ha a jogkövetkezmény alkalmazása körében marasztalási igénye van a felperesnek (pl. eredeti állapot helyreállítása címén a szolgáltatás visszatérítése iránt), mivel a marasztalási kereset mellett megállapítási kereset előterjesztésének a Pp. 123. §-a alapján nincs helye.

A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.108/2008/6. számú ítéletének indokolása kifejti, hogy a felperes keresete vételár és kamatai megfizetésére irányult, ennek csupán jogcímeként jelölte meg a szerződés megtevesztés miatti érvénytelenségét. A Pp. 123. §-ában írt feltételek hiányában, elsősorban azért, mert a felperes marasztalás iránt terjesztett elő keresetet, nem álltak fenn a megállapítási kereset feltételei, ezért tévedett az elsőfokú bíróság, amikor a marasztalás mellett a szerződés érvénytelenségét is megállapította.

A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.525/2006/3. számú ítélete szerint (BDT 2007/6/92.) a törlési kereset lényegében marasztalási kereset, annak csupán jogcíme a bejegyzés alapjául szolgáló szerződések érvénytelensége. Ilyen esetben a jogmegóvást a bejegyzett tulajdonjog törlése szolgálja, a megállapítási kereset eljárásjogi feltételei nem állnak fenn, ezért az ítélet rendelkező részében nincs helye az érvénytelenség megállapításának.

Hasonlóképpen a Fővárosi Ítéltábla 5.Pf. tanácsa is több határozatában rámutatott, hogy nem az ítélet rendelkező részére, hanem annak indokolására tartozó kérdés a szerződés érvénytelenségének megállapítása, amennyiben az érvénytelenség

jogkövetkezésményei felől is dönt a bíróság. (5.Pf.21.106/2005/6. és 5.Pf.20.859/2007/3.)

Harmadik személy által indított érvénytelenségi per

A harmadik személy által indított érvénytelenség megállapítása iránti perekben a Pp. 123. §-ában foglalt feltételek vizsgálata, valamint a Ptk. 234. § (1) bekezdésének alkalmazása együttesen történik. Az eljárási törvényben írt jogmegóvási szükséglet, valamint a semmisség megállapítása iránti perindításhoz a bírói gyakorlat által megkövetelt jogi érdekeltség nyilvánvaló összefüggésére mutatott rá az egyik ügyben a Fővárosi Ítéltábla.

Az 5.Pf.20.458/2006/4. számú ítélet (BDT 2006/11/175.) kifejti: a Ptk. 234. § (1) bekezdése, valamint a Pp. 123. § egybevetéséből az következik, hogy a mások közötti szerződés semmisségének megállapítását eredménnyel csak az kérheti, akinek jogai megóvása érdekében ez szükséges. A felperes oldalán a jogmegóvási szükségletet önmagában megalapozza az a hivatkozás, hogy az alperesek közötti szerződés a jogszabály által kötelezően előírt versenytárgyalás mellőzésével jött létre. A kötelező versenyztetés megsértése jogmegóvási szükségletet teremt, hiszen a felperes a versenytárgyaláson való indulásának jogát csak úgy tudja érvényesíteni, ha az alperesek között létrejött szerződés semmisségének megállapítását kéri. A felülvizsgálati eljárásban hozott Pfv.VIII.20.085/2007/4. számú végzés a felperes jogi érdekeltségét illetően hangsúlyozza, hogy az nem az ingatlan megvásárlásához, hanem annak kikényszerítéséhez kapcsolódik, hogy az I. rendű alperes a szabályoknak megfelelő ajánlatot kérjen és a felperes más versenytársakkal egyenlő feltételek mellett, ajánlatot tehessen. A megállapítási kereset feltételeire vonatkozóan kiemelte: a bírói gyakorlat elismeri a semmisségi megállapítási keresetindítási jogosultságot abban az esetben is, ha a fél a jogkövetkezésmények levonását nem kéri, de a Pp. 123. § feltételei fennállnak.

A Fővárosi Ítéltábla a 14.Gf.40.296/2009/8. számú ítélettel elbírált ügyében is harmadik személy által indított érvénytelenségi perben foglalt állást a kereshetőségi jog fennállásáról. A Ptk. 234. § (1) bekezdés és a Pp. 123. § együttes alkalmazásával vizsgálta a felperes kereshetőségi jogát és a közvetlen jogi érdekeltség igazolásának hiányában azt nem találta megállapíthatónak.

Az ítélet indokolásából kitűnően döntő jelentőséget annak tulajdonított – egyetértve a Fővárosi Ítéltábla 15.Gf.40.306/2008/9. számú határozatában foglalt jogi okfejtéssel –, hogy a felperes jogviszonyaiban a sikeres perlés, tehát a kereseti kérelmének megfelelő döntés sem idézhet elő változást, mert jogot nem keletkeztet, kötelezettségtől sem szabadul, illetve ezek közvetlen lehetősége sem nyílik meg számára. Ezek hiányában a közvetlen jogi érdekeltség nem állapítható meg.

Végül a felperes kereshetőségi jogának vizsgálata körében a Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.339/2005/6. számú ítéletének indokolása (BDT 2006/6/106.) azt fejt ki, hogy a társaság tagja nem minősül harmadik személynek a társaság által kötött szerződés érvénytelensége iránti perben. Az indokolás hangsúlyozza: a Pp. 3. § (1) bekezdése a keresetindítás jogát szabályozza, amelynek lényege, hogy mindenki, aki jogképes, indíthat keresetet, de ez csak akkor lesz eredményes, ha azt a vitában érdekelt anyagi jogi jogosult teszi. A Ptk. 234. § (1) bekezdése nem a keresetindítás, hanem a semmisségre hivatkozás általános, bárki által igénybe vehető lehetőségét fogalmazza meg azzal, hogy a semmisség

megállapításához külön eljárásra nincs szükség. E szabályból nem vonható le olyan következtetés, hogy a mások által kötött szerződés semmisségének megállapítása iránt kívülről harmadik személy minden további feltétel nélkül, eredménnyel az érdemi elbírálást igénylő módon keresetet indíthat. E szabály alkalmazása szempontjából „bárki” alatt csak a szerződő feleken kívüli jogi érdekeltséggel rendelkező harmadik személy értendő. A felperes azonban nem bárki, hanem az I. rendű alperesi társaság kisebbségi tulajdonosa. Ez pedig olyan többlétevényállás, amely az elsőfokú bíróság álláspontjától eltérően nem megalapozza, hanem kizárja a felperes keresetőségi jogát. A társaság tagjának ugyanis nem lehet a társaságtól független jogi érdeke, a társaság tagja külső harmadik személynek nem tekinthető és nincs olyan jogszabályi felhatalmazása sem, amelyre figyelemmel keresetőségi joga fennállna.

A harmadik személy által indított érvénytelenségi pereknek az egyéb – nem a keresetőségi joggal összefüggő – sajátos eljárásjogi kérdései különösen a felszámolási eljáráshoz kapcsolódó ügyekben mutatkoznak meg. A Cstv. 40. §, valamint a 49. § (5) bekezdése alapján indult perekben tipikusan harmadik személy támadja az alperesek közötti szerződés érvényességét, ezért szükségszerűen felmerül a jogkövetkezmények alkalmazása iránti kérelem előterjesztése körében, hogy mire terjedhet ki a felperes keresete, az eredeti állapot helyreállítása iránti kereset magában foglalja-e az alperesek egymás közötti marasztalásának lehetőségét is, ilyen marasztaláshoz a felperestől önálló kereseti kérelmeket kell-e megkövetelni. Ezeknek a körbejárása külön dolgozat témája.

Általános tapasztalat, hogy az alperesek egymás közötti marasztalása a bírói gyakorlatban nem tekinthető széles körben elfogadott és alkalmazott megoldásnak, annak ellenére sem, hogy a civilisztikai kollégiumvezetők tanácskozásán a többségi álláspont ezt lehetségesnek tartotta (BH 2005/5. Fórum rovat Emlékeztető 4/c. pontja), illetve, hogy az EBH 2006/1400. szerint ez az állandóan követett bírói gyakorlat.

Budapest, 2009. október 20. napján.

Dr. Kertészné dr. Princzinger Márta
kollégiumvezető